

Mikael Hidén

LAKIVALIOKUNTA 5.6.2014 KELLO 10.00
M 10/13 vp (KAA 3/13 vp) avioliittolain, rekisteröidystä
parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen
vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta

Sihteerin sähköpostikirjeessä on minua pyydetty lausumaan lakiehdotuksista yleensä PL 6 §:n 2 momentin ja siihen sisältyvän syrjintäkiellon kannalta. Samalla on pyydetty myös arvioimaan PL 11 §:ssä turvatus uskonnonvapauden kannalta sitä, että ehdotuksen perustelujen mukaan ehdotuksella ei vaikuteta uskonnollisilla yhdyskunnilla avioliittolain 16 §:n mukaan olevaan oikeuteen määrätä vihkimisen ehdoista ja muodoista eikä siten myöskään niiden oikeuteen päättää, vihkivätkö ne samaa sukupuolta olevia pareja avioliittoon. Vielä on pyydetty kannanottoa siitä, olisiko asiasta tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto. - Esitän tämän johdosta ensin joitakin yleisiä, myös perustuslakivaliokunnan kannanoton hankkimisen aiheellisuuteen liittyviä näkökohtia ja tarkastelen sitten lyhyesti joitakin uskonnollisten yhdyskuntien asemaan liittyviä kysymyksiä.

Perustuslakivaliokunta antoi vuoden 2001 valtiopäivillä lausunnon esityksestä laiksi virallistetusta parisuhteesta (lain nimikkeeksi tuli eduskuntakäsittelyssä laki rekisteröidystä parisuhteesta). Lausunnossaan valiokunta viittasi ensin ko. parisuhteessa elävien ja avioliitossa elävien oikeuksissa oleviin konkreettisiin (adoptio-oikeutta ja nimenotto-oikeutta koskeviin) eroihin ja jatkoi sitten mm. (pevl 15/01 vp):

”Nämä molemmat rajoitukset ovat asioita, jotka lain soveltamispiirissä olevat henkilöt voivat tuntea itselleen merkittäviksi. Näitä asioita ei ole perusteltu hallituksen esityksessä juuri lainkaan.

Kuten perusoikeusuudistuksen esitöissä todetaan (HE 309/1993 vp , s. 43/I), perustuslakivaliokunta oli uudistusta edeltäneessä käytännössään korostanut, ettei yhdenvertaisuusperiaatteesta voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn. Tätä

tulkintakäytäntöä ei valiokunnan käsityksen mukaan ollut tarkoitus muuttaa uudistuksen yhteydessä. Syrjintäkiellon osalta perusoikeusuudistuksessa pidettiin olennaisena (HE 309/1993 vp , s. 44/I), voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla.

Käsiteltävänä olevassa tapauksessa valiokunta on ottanut huomioon, että kysymyksessä on kokonaan uudenlaisen lainsäädännön aikaan saaminen alalla, joka on kansainvälisestäikin katsottuna muutosvaiheessa. Tavoitteena on yhdenmukaistaa parisuhteessa elävien asemaa.

Valiokunta ei pidä ehdotettuja eroja perustuslainvastaisina, vaan katsoo, että ne valiokunnan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle.

Avioliittolainsäädäntöä ja sen kanssa rinnasteisia lakeja säädettäessä on kyse sellaisista erityisistä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuksista, joissa avioliiton asettaminen naisen ja miehen parisuhteena erityisasemaan lainsäädännössä on perusteltua. Lakien tulkinta toisaalta saattaa ajan kuluessa muuttua ja perustuslain tulkinta aktiivisesti muuttaa arvokäsityksiä.”

Kannanoton esittämisestä on noin 13 vuotta. Vaikka perusoikeustulkinnat ja myös ihmisoikeustulkinnat ovat tänä aikana voineet muuttua, ei minusta ole mitään syytä epäillä sitä, etteikö perustuslakivaliokunta (edelleenkin) pitäisi nyt voimassaolevan avioliittoa ja reksiteröityä parisuhdetta koskevan lainsäädännön mukaista oikeudellista tilannetta perustuslain (ja ihmisoikeussopimusten) yhdenvertaisuusnormien mukaisena. Voimassaolevien säännösten muuttamiseen nyt ehdotetun kaltaisella tavalla ei siis ole mitään yhdenvertaisuusnormista johtuvaa oikeudellista välttämättömyyttä. Selvää tietysti on toisaalta myös, ettei ehdotetun kaltaisten säännösten säätämiseen ole mitään perustuslaista johtuvaa estettä (edellyttäen, että uskonnollisten yhdyskuntien oikeus itse päättää omista vihkimiskäytännöistään on asianmukaisesti turvattu). Kun perustuslakivaliokunnan keskeisenä tehtävänä on antaa, niinkuin PL 74 §:ssä todetaan, lausuntoja (vain) ”perustuslainmukaisuudesta” - siis siitä onko jokin ehdotus tai millä muutoksilla se on perustuslainmukainen - ja kun tähän asiaan on rajattu (TJ 38,2 §) myös muiden valiokuntien tehtävä pyytää perustuslakivaliokunnalta lausuntoa, ei asiassa siten näytä olevan aihetta lausunnon pyytämiseen perustuslakivaliokunnalta.

Pienenä lisähuomiona voidaan kuitenkin todeta, että perustuslakivaliokunta viittaa edellä lainatun kohdan lopussa tulkintojen muuttumismahdollisuuteen ja siihen, että perustuslain tulkinnat voivat muuttaa arvokäsityksiä. Vaikka valiokunnan keskeinen tehtävä onkin (sitovien) lausuntojen antaminen ”perustuslainmukaisuudesta”, on valiokunta tapausittain esittänyt myös väljempää esim. valtiosäännöstä ilmeneviä arvoja tai valtiosäännön järjestelmään sopivuutta koskevia kommentteja. Valiokunta on myös joskus

lausunnossaan todennut, että kahdesta esillä olleesta ja valiokunnan sinänsä perustuslainmukaisena pitämästä vaihtoehdosta toinen (hallituksen esittämä) ”vastaa... paremmin” (kuin mietintövaliokunnassa ehdotettu) perustuslain säännösten mukaisia tavoitteita (hedelmöityshoitoja koskenut pevl 25/06 vp; ko. kohtaa tosin kritisoitiin viiden jäsenen eriävissä mielipiteessä). Eri asia on, voitaisiinko mahdollisten tämänkaltaisten ”vastaa paremmin”-kommenttien tavoittelun katsoa soveltuvan mietintövaliokunnan TJ 38,2 §:n mukaiseen tehtävään tilanteessa, jossa perustuslainmukaisuudesta itsestään ei ole epäselvyyttä.

Edellä on todettu asian olevan perustuslainmukaisuuden kannalta niin selvä, ettei perustuslakivaliokunnan lausuntoa ole tarpeen pyytää. Yhtenä edellytyksenä tällaiselle selvyydelle olen kuitenkin lyhyesti viitannut siihen, että uskonnollisten yhdyskuntien oikeus päättää omasta vihkimiskäytännöstään on asianmukaisesti turvattu. Tämän oikeuden jäämiseen muuttamattomaksi on kansalaisaloitteen perusteluissa viitattu parissa kohdassa. Uskonnollisen yhdyskunnan oikeus itse päättää, minkälaisin edellytyksin, minkälaisin uskontokunnan oppiin liittyvin käsityksin ja minkälaisin menettelyin se vihkii (verbi voi vaihdella) avioliittoon, nähdäkseni selvästi kuuluu uskonnonvapaussäännöksen suojaaman uskontokunnan sisäisen autonomian piiriin. Tätä oikeutta ei siten voida (tavallisella) lailla evätä tai merkittävästi rajoittaa. Tämä koskee sekä tilanteita, joissa uskonnollisen yhdyskunnan suorittamalla vihkimisellä on oikeudellisesti sama merkitys kuin maallisen viranomaisen suorittamalla vihkimisellä, että tilanteita, joissa uskonnollisen yhdyskunnan suorittamalla vihkimisellä on vain yhdyskunnan sisäinen merkitys.

Kansalaisaloitteen perusteluissa esitetyn em. ajatuksen toteuttaminen on siten edellytys ehdotetun avioliittolain muutoslain säätämiseksi. Tilanne ei mielestäni kuitenkaan tule riittävän selväksi pelkästään sillä, että kansalaisaloitteen perusteluissa parissa kohden esitetään tällainen tarkoitus. Kun kansalaisaloitteista ei ole vakiintunutta käytäntöä ja kun kansalaisaloitteet voivat koskea sekä tietynsisältöistä lainmuutosta että lainsäädäntöhankkeeseen ryhtymistä, ei kansalaisaloitteen perustelujen lausumille automaattisesti voida antaa samaa painoarvoa kuin hallituksen esitysten perustelulausumille (jotka ainakin periaatteessa osoittavat hallituksen kannan asiassa). Myös hallituksen esityksen perustelulausumien kohdalla on tapauksittain paikallaan, että valiokunnat (ja ehkä täysistunto) eivät tyydy vain ajatukseen, että hiljaisuus voidaan tulkita hyväksynnäksi, vaan ottavat lausuman sisältöön kantaa nimenomaisesti (täydentäen,

rajoittaen , korostaen yms.). Minusta on selvästi tarpeellista, että tässä asiassa syntyy eduskunnassa (valiokunnassa, täysistunnossa ?) päätetty nimenomainen kannanotto siitä, että ehdotetuilla lainmuutoksilla ei ole tarkoitus mitenkään vaikuttaa uskonnollisten yhdyskuntien oikeuteen itse päättää, millä edellytyksillä ne vihkivät.

Vaikka uskonnollisille yhdyskunnille ei syntyisikään mitään oikeudellista velvoitetta vihkimiskäytäntöjensä muuttamiseen, on hyvin ajateltavissa, että ehdotetun kaltaisten lainmuutosten säätäminen tulee merkitsemään merkittävien tosiasiallisten muutospaineiden kohdistumista ulkopuolelta uskonnollisiin yhdyskuntiin. Näin voi erityisesti olla evankelis-luterilaisen kirkon kohdalla, jonka asema ja toiminta on lailla melko tarkoin järjestetty, johon kuuluu enemmistö kansasta ja jolla ei siten ole sellaista huomion sivuun jäämisen ”etu-oikeutta”, kuin voi olla vähemmistökirkoilla esim. ortodoksisella kirkolla ja katolisella kirkolla (joiden kohdalla kertyvään huomioon voi vaikuttaa sekin, että niiden opin muuttumattomuutta saatetaan tässä pitää ”selvänä tapauksena”). Minusta on todennäköistä, että merkittäviä tällaisia ulkoisia muutospaineita syntyy, jos ehdotetun kaltaiset lait säädetään ja jos evankelis-luterilainen kirkko haluaa pysyä nykyisessä linjassaan, jonka mukaan kirkko vihkii vain naisen ja miehen liittoon. Pitkällä tähtäyksellä tällaiset paineet voivat myös aktualisoida kysymyksen, pitääkö uskonnollisilla yhdyskunnilla säilyttää oikeudellisesti vaikuttava vihkimisoikeus.

Vaikka edellä tarkoitetut muutospaineet voivatkin olla tosiasiallisesti hyvin merkittäviä, ei tosiasiallinen merkittävyys tässä kuitenkaan merkitse oikeudellista merkittävyyttä. Tosiasiallisten muutospaineiden syntymisen mahdollisuus ei ts. voi merkitä sitä, että ehdotetun kaltaisten muutosten säätäminen olisi ristiriidassa uskonnollisille yhdyskunnille mm. vihkimiskysymyksessä kuuluvan sisäisen autonomian kanssa. Toinen asia on, mitä merkitystä tällaisten muutospaineiden mahdollisuudelle ehkä annetaan ehdotettujen lainmuutosten kokonaismerkitystä koskevassa arvioinnissa.